

РЕДИЗАЙН НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ИКОНОМИКА ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ГЪВКАВА И АДАПТИВНА УЧЕБНА СРЕДА

Петя Иванова

Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов

Милена Филипова

Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград

Резюме. Статията се състои от три основни части. В първата част е поставена рамката на изследователското търсене и са аргументирани актуалността и значимостта му. Обект на втората част са базисните условия и предпоставки за ефективно използване и приемане на образователните възможности, които дигиталната среда предоставя за целите на обучението. В третата част на статията са представени приложими в дигитална среда обучителни методи в посока изграждане на необходимите знания и умения у студентите. *Основна цел* на статията е да изясни и представи възможността за креативно интегриране на дигитално базирани модели на преподаване в учебния процес във висшето образование по икономика и как те се вграждат в системата от колективни и индивидуални умения на студентите. Основните резултати, постигнати с изследването, са установени възможности за креативно интегриране на дигитално базирани модели на преподаване в учебния процес във висшето образование по икономика.

Ключови думи: висше образование; икономика; обучение; знания, умения и компетенции; дигитализация; обучителни методи

Въведение

Необходимостта от физическа дистанция, като следствие от световната пандемична криза, породена от болестта COVID-19, принуди университетите по целия свят да преконфигурират традиционното в дистанционно обучение. Пандемията наложи задълбочена, бърза адаптация за рекордно кратко време, изискваща инвестиране в информационни и комуникационни технологии, актуализиране на дигиталните възможности сред преподавателите и студентите, извършване на подходящи промени в педагогическия модел, за да е адекватна системата на новите обстоятелства. Опитът показва, че независимо от наличието на проблеми обучението по икономика в дигитална среда има определе-

ни предимства, и предвижданията сочат, че хибридните модели вероятно ще останат в системата и в бъдеще поради своята гъвкавост.

В този контекст настоящата статия **има за цел** да изясни и представи възможността за креативно интегриране на дигитално базирани модели на преподаване в учебния процес във висшето образование по икономика и как те се вграждат в системата от колективни и индивидуални умения на студентите. Целта се декомпозира в следните **задачи**: да изясни изходната постановка на изследователското търсене и да аргументира актуалността и значимостта му; да идентифицира базисни условия и предпоставки за ефективно използване и приемане на образователните възможности; да представи приложими в дигитална среда обучителни методи в посока изграждане на необходимите знания и умения у студентите. **Обект** на изследването е обучението във висшето образование по икономика, а негов **предмет** – измененията в преподаването в условията на дигитална среда на обучение. Основните резултати, постигнати с изследването, са установени възможности за креативно интегриране на дигитално базирани модели на преподаване в учебния процес във висшето образование по икономика.

За информационна база на проведения критичен анализ служат научни публикации и изследвания в българската и международната специализирана литература, официално публикувани бюлетини и др. В изложението са отразени и личният опит и наблюдения на авторите, както и данни от неформални интервюта със студенти, обучаващи се по икономически специалности. Събирането на предимно вторична информация е по метода на кабинетното проучване. Приложен е качествен подход на изследването, позволяващ систематичен анализ на информацията. Следвана е индуктивната линия на аргументация и интерпретиране на данните и съществуващите изследвания. В хода на анализа са използвани и набор от традиционни методи като анализ, синтез, обобщение и др.

Разглежданият процес на трансформация е изправен както пред институционални, така и пред контекстуални трудности. Два основни фокуса на изследователско търсене се проявяват: как могат дигиталните технологии да се използват за преконфигуриране на дизайна на учебния процес в рамките на образованието по икономика; редизайнът заплахата или възможност е за подобряване на образователната система и подготовката за бъдещи извънредни ситуации.

1. Изходни постановки на изследователското търсене

Динамичното навлизане на дигитализацията, засягаща както публичния, така и частния сектор, провокира въпроси относно настоящото и бъдещето социалноикономическо развитие и изменение и как висшето образование се вписва в тези процеси. „Днес системата на висшето образование е в непрекъснат процес на промяна“ (Filipova & Yuleva-Chuchulayna 2022, 9). Когато става въпрос за образование, изследовате-

ли като Pucciarelli and Kaplan (Pucciarelli & Kaplan 2016) правят опит за характеризирание на това как висшето образование се явява проводник на развитието на човешкия капитал. „Целта на съвременното висше образование е да се съобрази с настоящите и бъдещите нужди на студента, както и да подготви развита личност, способна на социална адаптация в обществото за началото на професионалната реализация и самоусъвършенстване“ (Filipova & Yuleva-Chuchulayna 2021, 250). Въпреки важността си за общественото благосъстояние в исторически аспект институциите за висше образование невинно са се адаптирали съобразно изискванията на външни заинтересовани страни. Изследванията подчертават, че в съвременната икономика висшето образование трябва да преразгледа ролята си и да преориентира фокуса си към една по-глобална услуга, която да отговаря както на изискванията на обществото и очакванията на обучаемите, така и на нуждите на бизнеса в условията на все по-комплексен и по-конкурентен пазар.

Научните знания предполагат не само констатация на фактите, но и тяхното осмисляне и обяснение чрез система от понятия и категории. Прието е, че „*дизайнът* най-общо включва последователно обръщане на внимание на отделните етапи и съставни компоненти на създаването на едно ефективно обучение, което да удовлетворява нуждите на участниците в него“ (Kirilova & Boyadzhieva 2021, 41). Доколкото е необходимо прецизиране на категорията *обучение във формална среда*, каквото предоставят висшите училища, то най-общо се дефинира като организационно-функционално единство между преподаването и ученето, чрез което се постига управление на външната и вътрешната активност на обучаемия и се формират у него определени знания, умения, навици и начини на познание (Mihova 2003).

Висшето образование в областта на икономиката е иманентен подсектор на мултикомпонентната икономика, чието състояние и проявление могат да влияят пряко и косвено върху нея. Тази мултикомпонентност позволява да се разглежда от различни гледни точки и по този начин да се разкриват различни нейни структури (Yankov 2014, 44). Този подход помага за по-доброто разбиране на проблемите и тяхното изследване. В най-синтезиран вид обекти на креативен подход за развитие на икономиката са три инвариантни и свързани комплекса: *първо*, икономически системи на различни равнища и с различен мащаб; *второ*, свързани с тези системи науки/теории, и *трето*, образователните институции. Всички те, заедно или поотделно, в съвременните условия са обект на редизайн под влияние на редица трансформиращи фактори. Всичко това дава основание да приемем, че следването на заложените цели на едно обучение изисква креативен подход, който може да бъде приложен с добро управление и със стил на работа на преподавателите, който е ориентиран към „производство“ на знания и тяхното използване. Направените по-горе констатации потвържда-

ват разбирането, че по своята същност образованието се разглежда като един от компонентите на обществената система и в този смисъл постигане на консенсус между заинтересованите страни предполага системен подход на разглеждане. Краен търсен ефект от процеса е гарантиране, че системата осигурява желанния резултат (Ivanova 2014).

Безспорно, търсенето на решения за добро образование по икономика е детерминирано от изискванията към неговия продукт. Това, от своя страна, се декомпозира във въпросите на кого следва да служи този образователен продукт и как висшите училища могат да реагират адекватно на изменящата се среда. Наред с висшите училища и студентите, бизнесът и правителствените органи са основните заинтересовани страни в този процес. Сред *практиците* нивото на образование намира признание основно с потенциала си за повишаване конкурентоспособността на бизнеса и постигане на висока удовлетвореност на потребителя. Ето защо сред основните препоръки на работодателите е преодоляване на съществените разминавания между подготовката и реализацията на завършващите студенти. Повечето програми, предлагащи висше образование по икономика, анонсират своето предлагане с възможността за намиране на работа. Това е и един от основните мотиви на обучаемите за избор на специалност за висше икономическо образование. Фина, но решаваща е *ролята на държавата*, като заинтересована страна в този процес, за реализиране на реформи във висшето образование с обществена насоченост.

Признати авторитети в областта постулират, че наред със специфичните знания за конкретната научна област (икономика), университетите трябва да създават учебна среда, която формира такива атрибути на ученето, които ще подготвят студентите за работа в условията на динамична и несигурна обкръжаваща среда. Едно от основните предизвикателства е свързано с това, че различните потребители на кадри имат специфични потребности от образование в областта на икономиката, които те смятат за подходящи за собствените си цели.

Безспорно е, че обучението по икономика за разлика от някои други видове образование е силно свързано с практически умения и курсове с участието на бизнеса и практически реални казуси са изключително необходими за формиране на професионални компетенции. Тази постановка не е нова, практическото обучение е описвано като „технически модел, насочен към промени в поведението“, а „образованието е насочено към разширяване на осведомеността към средата и как да се справяме в тази среда“ (Zais 1976, 307). Това, което е ново към настоящия момент обаче, е възможността тези компетенции да се формират в съвременната дигитална среда, нов инструментариум, среда и предпоставки за разгръщане възможностите за креативност в обучението. Идеята е следващото поколение да бъде образовано със знания и умения, необходими, за да станат в бъдеще лидери не само на икономическия сектор, но и във формирането на един по-устойчив свят.

2. Условия и среда за креативност при дигитализация на преподаването

Не само в образованието, но и във всички сфери на обществото дигиталната трансформация се превърна в парадигма за придобиване на конкурентно предимство още преди кризата с пандемията, породена от COVID-19. Обяснимо е проследяването на степента на навлизане на цифровите технологии в икономиките и обществата в Европа посредством съставен индекс от пет основни показателя: свързаност (достъп до бърза и широколентова връзка), човешки капитал (дигитални умения), използване на интернет, внедряване на цифрови технологии (изкуствен интелект, интернет на нещата, облачни изчисления и анализ на големи данни), цифрови обществени услуги¹⁾. Дигитализацията често невярно се възприема като въвеждане на информационни и комуникационни технологии в съществуващите организации. Всъщност става въпрос за революционна трансформация на организационния модел. Докато ефектите на дигиталните технологии, използването на платформи са обект на анализ и имат известна яснота за тяхното въздействие върху бизнеса, то въздействието им върху висшето образование първа ще се изяснява.

Приемането на образователните възможности, особено когато са свързани с дълбоки реформи, е комплексен и сложен процес. Успехът на тези усилия е може би зависим в най-голяма степен от педагогическите възприятия и ангажираността на преподавателите. От друга страна, съществуват и някои скрити аспекти, които обичайно са влошени или липсват (Dimitrios 2020). Преобладаваща част от изследванията идентифицират две категории бариери: *касаещи преподавателя и свързани с образователната институция*. В първата група най-често се посочват негативно отношение поради резистентност към промени, липса на увереност и страх от провал, липса на ефективност и ефикасност при използване на технологични решения в преподаването. Посочва се, че преподавателят иска да има контрол при преподаването, и дигитализацията се приема като заплаха, а промяната – като възможна турбуленция. Друга част от този раздел бариери са недостатъчните дигитални компетенции на преподавателите. Във втората група са липсата на добра организация, подкрепа на преподавателите, техническа поддръжка, физическа инфраструктура, микроклимат и др. Факторите за съпротива срещу реформи са много и тясно преплетени, често създаващи непреодолими проблеми.

На основата на целенасочено документално проучване, лично наблюдение и неформални интервюта условията, действията и процедурите, които могат да направят процеса на реформиране към дигитализация на университетското образование по икономика по-успешен, могат да се групират в две направления: свързани с управлението на университета и свързани с личността на преподавателя.

Свързани с управлението на университета

Създаване на добър университетски климат. За климата в една образователна организация има различни дефиниции в зависимост от целите. При осъществяване на промени е много важен един от параметрите – психологическият климат. Той се

отнася до менталното настроение, качеството на взаимоотношенията, ентусиазма за работа и отношения. Редица проучвания определят именно добрия климат като най-важния фактор за успеха. За създаване на добър университетски климат е необходима среда, в която справедливостта, чувството за свобода, себerealизация, участие и равенство преобладават при вземане на управленски решения. Създаването на такива условия е предпоставка за всякакви действия за промяна в университета. Моделът на управление на качеството осигурява работна рамка.

Създаване на екип за подкрепа при дигитализацията. Това е малка група от преподаватели, които познават средата, компетентни са по отношение на дигиталните технологии и се радват на одобрението на своите колеги. Те действат като мултипликатори на процеса.

Университет, отворен към обществото. Университетите не могат да бъдат откъснати от естествената социална среда, доверието на местната общност и бизнеса. За да създадат специалисти, подготвени за реалната практика на бъдещото си работно място, университетите трябва да създадат партньорства, трайни взаимоотношения и да приложат добри съвместни практики с бизнеса. Освен прилагане на експлицитно (явно) знание, което е достъпно на преподавателите и студентите в университетите, със същностно значение е и тацитното (скрито) знание, което представители на бизнеса могат да дадат на студентите и което не е написано в учебниците, а е плод на техния опит. Този тип знание има огромно значение и влияние върху процеса на обучение на студентите.

Свързани с личността на преподавателя

Създаване на култура на обучение. Създаването на култура на обучение е продължителен процес. През период на реформи отношенията и съгласуваността в университета се тестват. Може да бъде подпомогнат чрез работа по иновативни програми, което позволява на преподавателите да излязат извън ежедневните ангажименти и да работят в екип. Този процес има потенциал да подпомогне преодоляването на страховете и предразсъдъците да изпробват нови методи на преподаване в благоприятна работна среда. Участието в такива програми дава опит в демократични процеси, повишава способността на академичния състав да си сътрудничи, да взема решения и да преговаря по различни аспекти от общата дейност.

Минимизиране на неувереността и увеличаване усещането за справяне. Този тип усещания и притеснения обичайно съпътстват промяната в университетите. Необходимостта от това да посветят определено време за справяне с непознатото и несигурното, понякога създава усещане за безпокойство и дори отрицание поради страх от неуспех. Повишаването на увереността следва да е ключов параметър от проектиране на промяната. Дългосрочни и непостижими цели създават среда на примирение. Доброто планиране, дизайн от постижими цели, които могат да бъдат достигнати, създават позитивна среда.

Повишаване на удовлетворението от работата. То води до рязко повишаване на ефективността. Специално внимание изискват изборът на стимули, мотиви

вацията и чувството за справедливост. Положителното отношение към работата, чувството за принадлежност заедно с добро планиране могат да доведат до добри резултати.

Дали определена промяна е планирана от самия университет, или на национално ниво, или е продиктувана от извънредни фактори като пандемичната обстановка, тя се нуждае от тези предпоставки, за да е успешна. Фрагментарното отношение към тях води до дисбаланс, който няма да позволи интегрирането на дигитализацията за качествен учебен процес. Водеща роля, разбира се, тук има *преподавателят*.

3. Дигиталните технологии в подкрепа на креативни модели на преподаване

За да разгърне цялостния си потенциал, висшето образование, в това число и икономическото, предполага добра интеграция с дигиталните технологии, като приложението им отразява не само траекторията на технологичния напредък, но и промяна и разширяване на средствата, използвани за обучение на студентите, за постигане целите на висшето образование и институциите, занимаващи се с него.

Новите реалности изискват специфичен подход за обезпечаване на обществото с хармонични и висококвалифицирани личности. В конвергенция с изкуствения интелект, големите данни и платформените технологии висшето образование следва да изгражда умения за управление на знания, като етика в използването на информацията, управление на проекти, работа в екип, гъвкавост, независимо и критично мислене, способност за учене. Заедно с това съществува потребност не само от дефиниране на по-нови области на компетентност, но и от въвеждане на по-големи иновации, които изграждат и развиват специфично качество и компетенции.

В търсене на инструментариум за креативност и гъвкава среда в преподаването се обособяват няколко основни вида средства, като: ендосоматични средства (естественият човешки интелект); екзосоматични средства; дигитални (компютърен софтуер и др.); комбинации от посочените видове.

Сложната и динамична среда, в която функционира образованието, извежда на преден план информационните и комуникационните технологии (ИКТ). В тази последователна линия е и констатацията, че дигитализацията на обучението във висшето образование оказва влияние върху преподаването, а също така и като среда и като дизайн на нови модели на преподаване и учене. В систематизиран вид (Sousa, Carmo, Gonçalves, Cruz, & Martins 2019) могат да бъдат представени по следния начин.

Първо. Дигитални методи на обучение: обучение, базирано на проекти; проблемно базирано обучение; дигитални case studies; онлайн обучителна среда; технологично интегрирани методи на обучение; дигитален storytelling; образователни игри; автентично учене.

Второ. Дигитален учебен контекст: съвместни общности; кооперативно учене; съвместно учене; дигитална комбинирана система; аудитория с използване на дигитални медии; преминаване от онсайд в онлайн пространство; виртуална аудитория; експериментална онлайн разработка; отворена образователна практика; мрежа за участие.

Трето. Инструменти и симулации: уеббазирано видео; компютризирана среда; пространствени научни технологии; забавен кадър; анимация с разказан стоп кадър; общ език на моделиране; дигитално видео; добавена реалност; проучвания, базирани на дизайн; геймификация; мениджър обучение; симулация; компютърно базирано обучение; библиотечни уебинари.

Четвърто. Поддържащи системи за дигитално обучение: е-обучение; мобилно обучение; хранилище на учебни обекти; синхронно и асинхронно дистанционно обучение; обучителни платформи (Moodle, Blackboard и др.); социални мрежи (Facebook, Twitter и др.); отворени онлайн курсове.

В контекста на създаване на гъвкава и адаптивна среда на образование, тези методологии е добре да се използват комбинирано с цел подготовка на бъдещите специалисти да мислят критично, да решават сложни проблеми, да работят екипно и да общуват ефективно, да имат повече автономия и независимост в учебния процес, автономия и независимост в идеи за собствен бизнес и експертност в професионалния си живот.

Дигиталните технологии могат да улеснят взаимодействието на студентите със заинтересованите страни, които да дадат ценен принос *чрез тацитно знание* в обучението на кадрите, още повече това се отнася за икономическата система. Това може да се осъществи по време на семинари, менторски дейности, разработване на проекти, демонстрации и дебати с крайна цел да се направи образованието по-ефективно и привлекателно (вж. таблица 1).

Таблица 1. Приложими интерактивни обучителни методи чрез онлайн платформите за формиране на практически знания и умения у студентите по икономика

Обучителна техника	Дейности
Семинар	Синхронна интеракция в дигитална стая, посветена на определена тема.
Кейс стъди	Ситуация от реалния живот, по която студентите дискутират. Възможно е да включва работа в екип.
Уъркшоп	Обмен на експериментален опит. Мозъчна атака и въпроси и отговори във виртуална стая.
Асансьорна реч (Elevator Pitch)	Представяне на бизнес идея в рамките на три минути. Може да се направи запис и да се обсъди. Менторът дава обратна връзка и предложения за бъдещо бизнес развитие и презентация.

Бизнес план симулация	Студентски екип изгражда бизнес план, включително и финансовата част. Менторът подпомага студентите в класна стая.
Ролева игра	Пресъздаване на определена ситуация от икономическата действителност. Студентите се разграничават от собствената си позиция и заемат определена роля, която защитават по конкретната ситуация.
Дебати по определена тема	Излагане на различни позиции, търсене на аргументи, представяне на алтернативни гледни точки.
	Участия на студенти в онлайн/офлайн конференции, семинари, изложения.
Предизвикателство – отворена иновация	Поставяне на задача/предизвикателство от местни предприемачи/бизнеси за идентифициране на ново решение – продукт, платформа или процес.
Документално проучване	Задълбочено проучване чрез достъп до библиотечни ресурси на университета и представяне на резултатите.

Източник: Систематизация на авторите

Въпреки че този тип обучение поражда при определени обучаеми разочарование, изолация, тревожност (Secundo et al. 2021), цифровите технологии могат да доведат до промени у студентите по отношение онлайн сътрудничеството, онлайн ангажираност и удовлетвореност от работа в екип и др. Потенциални проблеми относно използване на дигиталните комуникации в образованието могат да бъдат свързани с (Boykov 2020, 243): недостатъчно използване на определени инструменти за дигитална комуникация; влияние на размера, активността, продължителността на обучението, нивото на образование при използване на дигиталните комуникации; недостатъчна образованост при използване на дигитални комуникационни канали.

Образование, използващо тези възможности за интерактивност, подобрява традиционните методи и прави ролята на преподавателя на фасилитатор, задаващ рамката и посоката, определящ мярката. Използването на интерактивни мултимедийни системи подобрява образованието поради това, че: въздейства върху обучаемите чрез звук и картина и по този начин ги ангажира по-силно към образователния процес; развива различни когнитивни умения; съдържанието на материала е по-интересно и това допринася за овладяването на темата; дава възможност да се разгледат различни гледни точки, в различен контекст и на различни нива на абстракция; представяните примери насърчават активността на обучаемите за решаване на проблемни ситуации.

Начинът на преподаване чрез използване на онлайн платформите за обучение води и до определени промени във взаимовръзката преподавател – студент в сравнение с традиционния офлайн модел. Така например традиционното обучение поставя *преподавателя в ролята на субекта, а студента – в*

ролята на обект, който пасивно получава информация, то вече ролята е по-скоро на инструктор в процеса на придобиване на знания. Студентът е направляван при напредване в усвояването на знание, преминаване към ново знание, оценяване на успех, реализация. Нещо повече, *индивидуалните различия* на обучаемите могат да се вземат предвид, тъй като едни от студентите са претоварени, а други са недостатъчно ангажирани. Друго отличие е свързано с това, че преподаването онсайд е предимно вербализирано, което не е достатъчно образно и не способства за трайността на знанието и за връзка между теория и практика, докато при онлайн обучението има възможност за повече *визуализация*. Друг важен момент е създаването на *диалог и интерактивност*, което при онлайн комуникацията е по-трудно. Комуникацията при обучението по икономика може да има различни измерения: споделяне на мнения, опит, знание, да създават контакти, да споделят новини и информация, да изразяват становище и препоръки. Основните предимства на онлайн платформите са, че осигуряват свързаност при физическа дистанция, спестяват време, средства, предоставят се знания при неограничени географски разстояния и няма необходимост от физическа площ.

Ролята на инструктор на преподавателя включва различни дейности, като някои от компонентите изискват допълнителни усилия за повишаване ангажираността на студентите. Активните проучвания, възлагани на студентите, поставят преподавателя в позицията на лидер, който стимулира усъвършенстването на умения и действия като автономен професионалист в рамките на една образователна общност.

Заклучение

Живеем във времена на четвъртата индустриална революция – сложен комплекс от глобализация, обединяване на технологии, дигитализация, автоматизация и изключителна несигурност. В тези условия не се нуждае от доказателства необходимостта от анализиране и активно използване възможностите, които предоставят дигиталните условия и инструменти в областта на образованието. Виртуалната среда на обучение и използването на социалните медии се превърнаха в норма във висшето образование.

Всички видове и форми на образование – институционализирано или неинституционализирано, формално и неформално, включват в себе си някаква форма на комуникация. Дигиталните технологии създават среда, която улеснява потока от информация. В тази среда във висшето образование по икономика са приложими обучителни методи, които позволяват образованието да е по-отворено към обществото, да интегрира знанието на експерти от бизнеса в учебния процес и да насърчи креативността и ангажираността на студентите.

БЕЛЕЖКИ

1. Държавна агенция „Електронно управление“. Available at: <https://e-gov.bg/wps/portal/agency/strategies-policies/studies-analyses/desi> (29 01 2022)

ЛИТЕРАТУРА

- ИВАНОВА, П., 2014. Висшето образование в областта на туризма като част от стратегията за развитие на сектора. *Висшето образование и бизнесът в контекста на стратегия Европа 2020*. Велико Търново: Абагар, 181 – 190.
- КИРИЛОВА, С., & БОЯДЖИЕВА, Е., 2021. Модел на обучителен курс за успешно научно публикуване и проблеми на научната комуникация за докторанти и млади учени. *Стратегии на образователната и научната политика*. **29**(1), 35 – 51. <https://doi.org/10.53656/str2021-1-3-mod>
- МИХОВА, М., 2003. Опит за терминологично прецизиране. Връзката образователни технологии – обучаващи технологии – дизайн на обучението. *Педагогически алманах*. 1 – 2, 7 – 24.
- ЯНКОВ, Н., 2014. *Креативност и евристика на научните изследвания и преподаването* (част първа). Свищов, България.
- AYIKORU, M., TRIBE, J., & AIREY, D. 2009. Reading tourism education. Neoliberalism Unveiled. *Annals of Tourism Research*. **36**(2), 191 – 221.
- BOYKOV, V. S., 2020. Social Networks in Education. *Цифровата трансформация – бизнес, образование, наука* (pp. 242 – 253). Ботевград: Международно висше бизнес училище.
- DIMITRIOS, G., 2020. The integration of ICT into the teaching process through action research. *Цифровата трансформация – бизнес, образование, наука* (pp. 303 – 317). Ботевград: Международно висше бизнес училище.
- FILIPOVA, M., & YULEVA-CHUCHULAYNA, R., 2021. Individual Competencies of Teachers in the Process of Digitalization in Higher Education. *Strategii na obrazovatelna i nauchna politika-Strategies for Policy in Science and Education*. **29** (3), 250 – 262.
- FILIPOVA, M., & YULEVA-CHUCHULAYNA, R., 2022. Problems in Digital Learning for Higher Education Teachers. *Strategii na obrazovatelna i nauchna politika - Strategies for Policy in Science and Education*. **30** (1), 9 – 30.
- JUROWSKI, C., & LIBURD, J., 2001. A Multi-cultural and Multi-disciplinary Approach to Integrating the Principles of Sustainable Development into Human Resource Management Curriculums in Hospitality and Tourism. *Journal of Hospitality & Tourism Education*. **13**(5), 36 – 50.

- PUCCIARELLI, F., & KAPLAN, A., 2016. Competition and strategy in higher education: Managing complexity and uncertainty. *Business Horizons*. **59**(3), 311 – 320.
- SCHWEINSBERG, S., WEARING, S., & MCMANUS, P., 2013. Exploring sustainable tourism education in business schools: The honours program. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. **20**, 53 – 60.
- SECUNDO, G., MELE, G., VECCHIO, P., ELIA, G., MARGHERITA, G., & NDOU, V., 2021. Threat or opportunity? A case study of digital-enabled redesign of entrepreneurship education in the COVID-19 emergency. *Technological Forecasting & Social Change*. **166**.
- SHELDON, P., FESENMAIER, D., WOEBER, K., COOPER, C., & ANTONIOLI, M., 2008. Tourism Education Futures – 2010 – 2030 Building the Capacity to Lead. *Journal of Teaching in Travel and Tourism*. **7**(3), 61 – 68.
- SOUSA, M. J., CARMO, M., GONÇALVES, A. C., CRUZ, R., & MARTINS, J. M., 2019. Creating knowledge and entrepreneurial capacity for the students with digital education methodologies: Differences in the perceptions of students and entrepreneurs. *Journal of Business Research*. **94**, 227 – 240.
- TRIBE, J., 2002. Education for Ethical Tourism Action. *Journal of Sustainable Tourism*. **10**(4), 309 – 324.
- VON DER HEIDT, T., & LAMBERTON, G., 2011. Sustainability in the undergraduate and postgraduate business curriculum of a regional university: A critical perspective. *Journal of Management & Organization*. **17**(5), 670 – 690.
- ZAIS, R., 1976. *Curriculum: Principles and Foundations*. New York: Thomas Crowell.

REFERENCES

- AYIKORU, M., TRIBE, J., & AIREY, D., 2009. Reading tourism education. Neoliberalism Unveiled. *Annals of Tourism Research*. **36**(2), 191 – 221.
- BOYKOV, V. S., 2020. Social Networks in Education. Tsifrovata transformatsiya - biznes, obrazovanie, nauka (pp. 242 – 253). Botevgrad: Mezhdunarodno visshe biznes uchilishte.
- DIMITRIOS, G., 2020. The integration of ICT into the teaching process through action research. *Tsifrovata transformatsiya – biznes, obrazovanie, nauka*. Botevgrad: Mezhdunarodno visshe biznes uchilishte, 303 – 317.
- FILIPOVA, M., & YULEVA-CHUCHULAYNA, R., 2021. Individual Competencies of Teachers in the Process of Digitalization in Higher Education. *Strategii na obrazovatel'nata i nauchnata politika – Strategies for Policy in Science and Education*. **29** (3), 250 – 262.

- FILIPOVA, M., & YULEVA-CHUCHULAYNA, R., 2022. Problems in Digital Learning for Higher Education Teachers. *Strategii na obrazovatelната i nauchната политика-Strategies for policy in science and education*. **30** (1), 9 – 30. <https://doi.org/10.53656/str2022-1-1-prob>
- IVANOVA, P., (2014). Vissheto obrazovanie v oblastta na turizma kato chast ot strategiyata za razvitie na sektora. *Vissheto obrazovanie i biznesът v konteksta na strategiya Evropa 2020*. Veliko Tŭrnovo: Abagar, 181 – 190.
- JUROWSKI, C., & LIBURD, J., 2001. A Multi-cultural and Multi-disciplinary Approach to Integrating the Principles of Sustainable Development into Human Resource Management Curriculums in Hospitality and Tourism. *Journal of Hospitality & Tourism Education*. **13**(5), 36 – 50.
- KIRILOVA, S., & BOYADZHIEVA, E., 2021. Model na obuchiteln kurs za uspeшна nauchno publikuvane i problemi na nauchната komunikatsiya za doktoranti i mladi ucheni. *Strategii na obrazovatelната i nauchната политика-Strategies for policy in science and education*. **29**(1), 35 – 51. <https://doi.org/10.53656/str2021-1-3-mod>
- MIKHOVA, M., 2003. Opit za terminologichno pretsizirane. Vrŭzkata obrazovatelni tekhnologii-obuchavashti tekhnologii-dizaĭn na obuchenieto. *Pedagogicheski almanakh*. 1 – 2, 7 – 24.
- PUCCIARELLI, F., & KAPLAN, A., 2016. Competition and strategy in higher education: Managing complexity and uncertainty. *Business Horizons*. **59** (3), 311 – 320.
- SCHWEINSBERG, S., WEARING, S., & MCMANUS, P., 2013. Exploring sustainable tourism education in business schools: The honours programm. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. **20**, 53 – 60. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2013.05.003>
- SECUNDO, G., MELE, G., VECCHIO, P., ELIA, G., MARGHERITA, G., & NDOU, V., 2021. Threat or opportunity? A case study of digital-enabled redesign of entrepreneurship education in the COVID-19 emergency. *Technological Forecasting & Social Change*. **166**. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120565>
- SHELDON, P., FESENMAIER, D., WOEBER, K., COOPER, C., & ANTONIOLI, M., 2008. Tourism Education Futures – 2010 – 2030 Building the Capacity to Lead. *Journal of Teaching in Travel and Tourism*. **7**(3), 61 – 68.
- SOUSA, M. J., CARMO, M., GONÇALVES, A. C., CRUZ, R., & MARTINS, J. M. (2019). Creating knowledge and entrepreneurial capacity for the students with digital education methodologies: Differences in the perceptions of students and entrepreneurs. *Journal of Business Research*. **94**, 227 – 240.
- TRIBE, J., 2002. Education for Ethical Tourism Action. *Journal of Sustainable Tourism*, **10**(4), 309 – 324.

- VON DER HEIDT, T., & LAMBERTON, G., 2011. Sustainability in the undergraduate and postgraduate business curriculum of a regional university: A critical perspective. *Journal of Management & Organization*. 17(5), 670 – 690.
- YANKOV, N., 2014. *Kreativnost i evristika na nauchnite izsledvaniya i prepodavaneto* (chast pŭrva). Svishtov.
- ZAIS, R., 1976. *Curriculum: Principles and Foundations*. New York: Thomas Crowell.

REDESIGN OF ECONOMICS EDUCATION FOR CREATING A FLEXIBLE AND ADAPTIVE LEARNING ENVIRONMENT

Abstract. The article consists of three main parts. The first part sets the framework of research demand and argues its relevance and importance. The object of the second part are the basic conditions and preconditions for effective use and acceptance of educational opportunities that the digital environment provides for educational purposes. The third part of the article presents applicable in the digital environment teaching methods in the direction of building the necessary knowledge and skills in students. The main goal of the article is to clarify and present the possibility for creative integration of digitally based models of teaching in the educational process in higher education in economics and how they are built into the system of collective and individual skills of students.

Keywords: higher education; economics; training; knowledge; skills and competencies; digitalization; training methods

✉ **Dr. Petya Ivanova, Assoc. Prof.**

Web of Science Researcher ID: ABG-2481-2021

ORCID ID: 0000-0002-7268-0442

Faculty of Industry and Commerce

Dimitar A. Tsenov Academy of Economics

Svishtov, Bulgaria

E-mail: p.ivanova@uni-svishtov.bg

✉ **Milena Filipova, DSc.**

Web of Science Researcher ID: AAJ-7401-2020

ORCID ID: 0000-0002-5003-006X

Faculty of Economics

South-West University “Neofit Rilski”

Blagoevgrad, Bulgaria

E-mail: mfilipova@swu.bg